

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM
TÁJÉPÍTÉSZETI ÉS TÁJÖKOLÓGIAI
DOKTORI ISKOLA

Eplényi Anna:
KALOTASZEG TÁJKARAKTER-ELEMZÉSE
– DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI –

Témavezető: Prof. Dr. Fatsar Kristóf
Társ-témavezető: Dr. Báthoryné Nagy Ildikó Réka

Budapest, 2012

**A Budapesti Corvinus Egyetem Élettudományi Területi Doktori Tanácsának
2012. november 27.-i határozatában a nyilvános vita lefolytatására az
alábbi bíráló Bizottságot jelölt ki:**

BÍRÁLÓ BIZOTTSÁG

Elnöke:

Csemez Attila, DSc

Tagjai:

Fülek György, DSc

Fekete Albert, PhD

Molnár Zsolt, PhD

Herczeg Ágnes, CSc

Opponensek

Illyés Zsuzsanna, CSc

Karancsi Zoltán, PhD

Titkár

G. Tar Imola, PhD

I. A MUNKA ELŐZMÉNYE, KITŰZÖTT CÉLOK

Doktori disszertációmban a magyar kulturális örökség emblematikus néprajzi vidékét, Kalotaszeget vizsgáltam. Céлом az volt, hogy a különleges népművészeti hagyományait és társadalmi kapcsolatrendszerét tekintve jól feltárt tájegységet táji egyediségének jellemzőivel vessem össze. Fodor Ferenc (1938) szerint *„a tájak akkor születnek meg, amikor az ember felismeri más területektől elkülönülő egyéniesítő jegyeit,... és a tájrészlet önálló karakterjegyeit felismerve a lakossága által külön nevet kap.”* Tájépítésszempontjai és rajztanári végzettségem, környezetpszichológiai, tájesztétikai ismereteim, grafikai készségeim, autodidakta módon elsajátított népművészeti jártasságom ad háttérrel e részben helytörténeti- és néprajzi, de alapvetően tájépítészeti szintetizáló munka megírására.

A nemzetközi tájkarakter-elemzési szakirodalom két (történeti- és fejlesztési célú) megközelítéséből átemeltem a tájtörténeti, tájesztétikai és táji vizualitására hangsúlyt fektető elemeket, amelyhez grafikai készségeimet adtam. A BCE Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola keretében 2009 óta foglalkozom részletesen e kutatási területtel, több terepgyakorlat, helyszínelés, felmérő-tábor, kaláka szervezése kapcsán is.

A kutatás alapkérdései, hogy *„Tájépítészeti szempontból vajon igazolható-e a néprajzi-etnográfiai Kalotaszeg, mint Táj? Milyen viszonyban van a néprajzi tájegység a tájépítészeti módszerekkel elemzett tájegységgel, és annak bemutatott tájkaraktereivel? Milyen geomorfológia térélmények; milyen tájkarakter-tájmintázatok; milyen (főként XIX- XX.sz.-i) történeti és aktuális tájkaraktert-befolyásoló folyamatok teszik tipikussá és megkülönböztethetővé Kalotaszeget? Ezek milyen tájkarakter-zónákra bontják a tágabb térséget, és hogyan lehet ezeket tájesztétikai-tájképi szempontból jellemezni?”*

II. ANYAG ÉS MÓDSZER

Az néprajzi-konvencióként lehatárolt 40-45 kalotaszegi falun túl, kutatásomban a vidék belső táji-határait, tagoltságára, táji átmeneteire voltam kíváncsi, így további falvak bevonására is szükség volt (116 település, 2780 km²). A tájegység hagyományos tagoltságából adódóan (Felszeg, Alszeg, Nádas-mente, Kapus-Gyalui átmeneti vidék) a kutatás nemcsak a közös, egységességet alátámasztó táji jegyeket kereste, hanem annak tagoltságát is igazoló, a tájegységek különbségeire rávilágító tájkarakterbeli jellemzőket is.

A kutatásban két különböző tájkarakter-elemzést végeztem el egymásra építve és közben össze is hasonlítva azok módszertani kérdéseit. A **II. fejezetben** helyszíneléseim során megtapasztalt térélményeket, látványkapcsolatokat egészítettem ki a geológiai, felszínmorfológiai háttérismeretekkel; és az igen mozgalmas terepfelszín „hegyeit és völgyeit” alaktanilag elemezve alakítottam ki olyan domborzati tér-típusokat (A-N), amelyek Kalotaszeget és a kibővített környékét jellemzik. Ez után került sor a tájkarakter-típusok és tájkarakter-területek rendszerezésére, amelyből kikristályosodott a „tájkarakter-zóna” általam bevezetett fogalma (=konkrét területi egységek, amelyeket hasonló térélmény és felszínmorfológia jellemez, és összefüggést mutatnak a néprajzi háttérismeretekkel is – lásd a 7. tézist).

Az így létrejött 13 tájkarakter-zónáról modellrajzokat készítettem és saját tájlesztétikai szempontokból elemzett leírásokkal láttam el (pl.: térrészek változatossága, felszínalaktani jellemzők, természetesség mértéke, gondozottság-ápoltság témaköre, koherencia, komplexitás, képiesség és szimbólumtartalom).

A kutatás **III. fejezetének** alapját további Kalotaszeget jellemző tájkarakter-jegyek és tájkarakter-mintázatok elemzése adta, kilenc fejezet köré rendezve. Az egyes tájhasználati ágak vizsgálatára XIX.sz.-i mezőgazdasági statisztikák adtak háttérrel (erdő, szántó, legelő, bivalytartás, gyümölcs-kert, szőlő). Ebből önálló tájértékelési módszert dolgoztam ki, amely egy objektív „kalotaszegiességi” tájértékelési értéket adott. Több éves forráskutatásom eredményeként ezeket kiegészítettem tájtörténeti adatokkal, történeti térképekkel, légifotókkal, tervekkel és archív képekkel. Mindebből egy múlt-orientált, tájtörténeti-jellegű tájkarakter-elemzés rajzolódott ki, amely kiemelt figyelmet fordított a tájkarakter-jegyek téri eloszlására, arányaira, mintázati grafikájára, még akkor is, ha azok csak csekély kiterjedésűek voltak (gyümölcs-ültetvények raszterei, szőlőskertek sávjai, pettyezett fáslegelők, szalag-szerű mesterséges fenyőtelepítések, nádasok). Az erdők és agroteraszok mintázati-tipológiai vizsgálata esetében sémarajzokat készítettem. Végül három antropogén szempont eloszlását, tájképben való megjelenését vizsgáltam: a településszerkezetét, a templomtornyok látványkapcsolatait és e vidéken jelentős bányászati tevékenységek-, tájsebek- tájkaraktert befolyásoló tájtörténeti és jelenlegi szerepét szintén a térképek és látványok szabadkézi grafikában való egyesítésével.

III. EREDMÉNYEK

A munka eredményeképpen e két megközelítés módszertani kérdéseit és a zónákat érintő területi eredményeit vettem össze. Elsőként a felszínmorfológiai-, és térélmény-alapú tájkarakterezés eredményeit kitekintve a zónák történeti regionális relációira is. Másodsor a tájkarakter-jegyek jelentőségére rávilágító tájértékelési módszer eredményeit összegeztem táblázatok segítségével. A végső „kalotaszegiességük-pontszáma” alapján növekvő rangsorban és zónák-szerint is kiértékeltem a falvakat. Mindkét sorrend látványos korrelációt mutatott az előzetesen (kiindulásként) „kalotaszegiesség-szemponyjából” besorolt tulajdonságaikkal. Végül Kalotaszeg egységességének és tagoltságának jellemző tájkarakter-jegyeit és tájkarakter-mintázatait táblázatban vettem össze, hozzákapcsolva néprajzi, etnográfia tulajdonságaikat is. Mindezek áttekintését segíti a dolgozat végébe fűzött összefoglaló: „*Kalotaszeg tájkarakter-elemzési táblázata*”. A kutatás TÉZISEIT alapvetően két irányból mutatom be. Egyrészt Kalotaszeg-felől, amely a helyi jellemzőket, lokális tájkarakter-elemzési konklúziókat foglalja össze, másrészt a tájkarakter-elemzés általános metodika eredményei, konklúziói felől.

TÉZIS_1: A tájkarakter-elemzés segítségével megállapítottam, hogy Kalotaszeg területén *léteznek* olyan térélmények, tájkarakter-jegyek és tájkarakter-mintázatok, amelyek a teljes területet karakteresen jellemzik, sajátos egyediséget adva neki; így e tájegység esetében igazolható, hogy a „Kalotaszegi népművészettel-néphagyományokkal” párhuzamosan, létezik egy „Kalotaszegi Táj”.

A kalotaszegi tájkaraktert az alábbi jellemzőkkel lehet leírni: Harmadidőszaki, eocén mészkővidéken kialakult nagyon tagolt, nagy felszínmozgalmasságú, hullámzó dombvidék, amely különleges alaktani jegyekkel bír; változó látványmélységekkel, izgalmas téri dinamikával. Jó-minőségű alapközetét fejtő kőbányászata a tájképben és a faluképben is meghatározó tájkarakter-jegyeket ad, miközben tájtörténeti jelentőségű is. Bár a táj nem magashegységi-fekvésű, nyitott térkapcsolatai révén a hegyvonulatok mégis fontos sziluett-hatással vannak a vízgyűjtők völgyeire. A közepesen alacsony

erdőborítás miatt a tömbszerűen-záródó erdők szegélyének körbevevő látványa nagyon fontos tájkarakter-határoló jegy. A dombvidéki szántást lehetővé tevő, mára cserjésedő agroteraszolás vizuális megjelenésével a Kalotaszegi táj egyediségének egyik kulcsfontosságú tájkarakter-mintázata. A tájhasználat tekintetében a bivalyartás-nagy szerepe és szőlőművelés történeti kiterjedésének határa; majd a XX. sz. elején kialakult faragott ornamentikájú lakóházakkal létrejövő zárt utcaképű településstruktúra egész Kalotaszegen egyaránt jellemző tájkarakter-elemek.

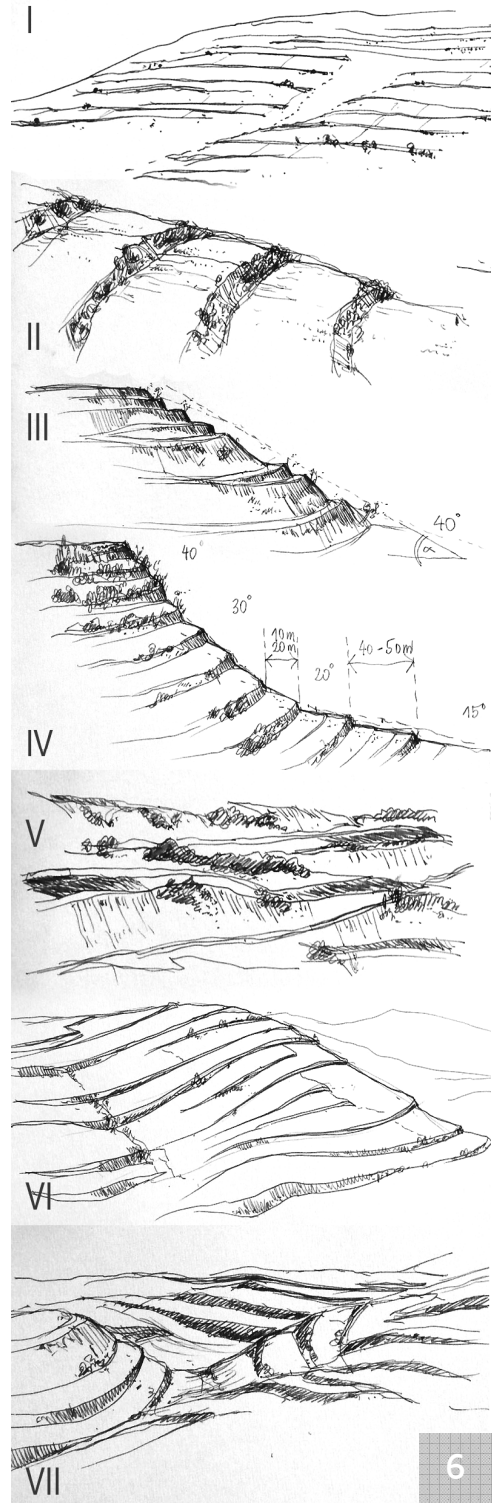
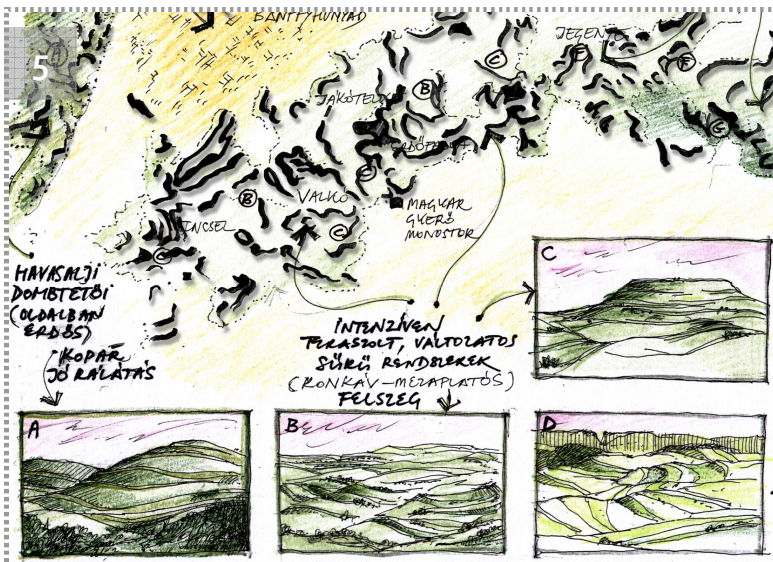
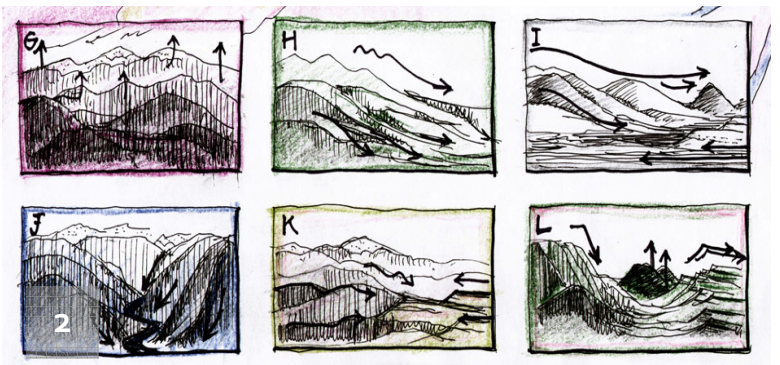
TÉZIS_2: Kalotaszeg néprajzi tájegységeinek belső tagozódását (Alszeg, Felszeg, Nádas-mente, Kapus-vidéke) a tájkarakter-elemzés is alátámasztotta, eltéréseket állapítva meg az egyes tájrészleteken domináns felszínmorfológia jegyek vizuális különbségeiben, a tájkarakter-mintázatok eloszlásában, és a tájkarakter-elemek arány-eltolódásait illetően.

A felszínmorfológia terén ilyen tájkarakter-jegyi különbség pl.: a Felszegi felföld vízszintes-síkú, éles peremű, konkáv lefutású mezaplatós-kúpos hegyformái; és a Nádas-mente ugyanezen rétegrendjének ferdén megdőlt foka, ami lankás, lapos, hosszan elnyúló É-i oldalakat és meredek D-i dombfalakat hoz létre jellegzetes „szöktetőkkal.” A tájkarakter-jegyek és mintázatok terén pl.: a szőlők és gyümölcsösök melegebb klimatikus adottságok miatti nagyobb arányúak Alszezen; ilyen eltérés az erdőfoltok teljes hiánya a lankás Bánffyhungyadi-medencében, amely rendkívül nyitott tájélményeket fog eredményezni intenzíven bevonva a tájképbe a magashegységek képét, miközben a magas templomtornyok látványhatásait is felerősíti (ez Kalotaszegi keleti részét egyáltalán nem jellemzi); Nádas-menti tájképben a ligetes fás-legelők szerepe sokkal számottevőbb, mint máshol. Ezzel a részletekre is kiterjedő vizsgálati mélységgel a néprajzi eltérések az egyes vidékek tájkarakterében is megfigyelhetővé váltak.

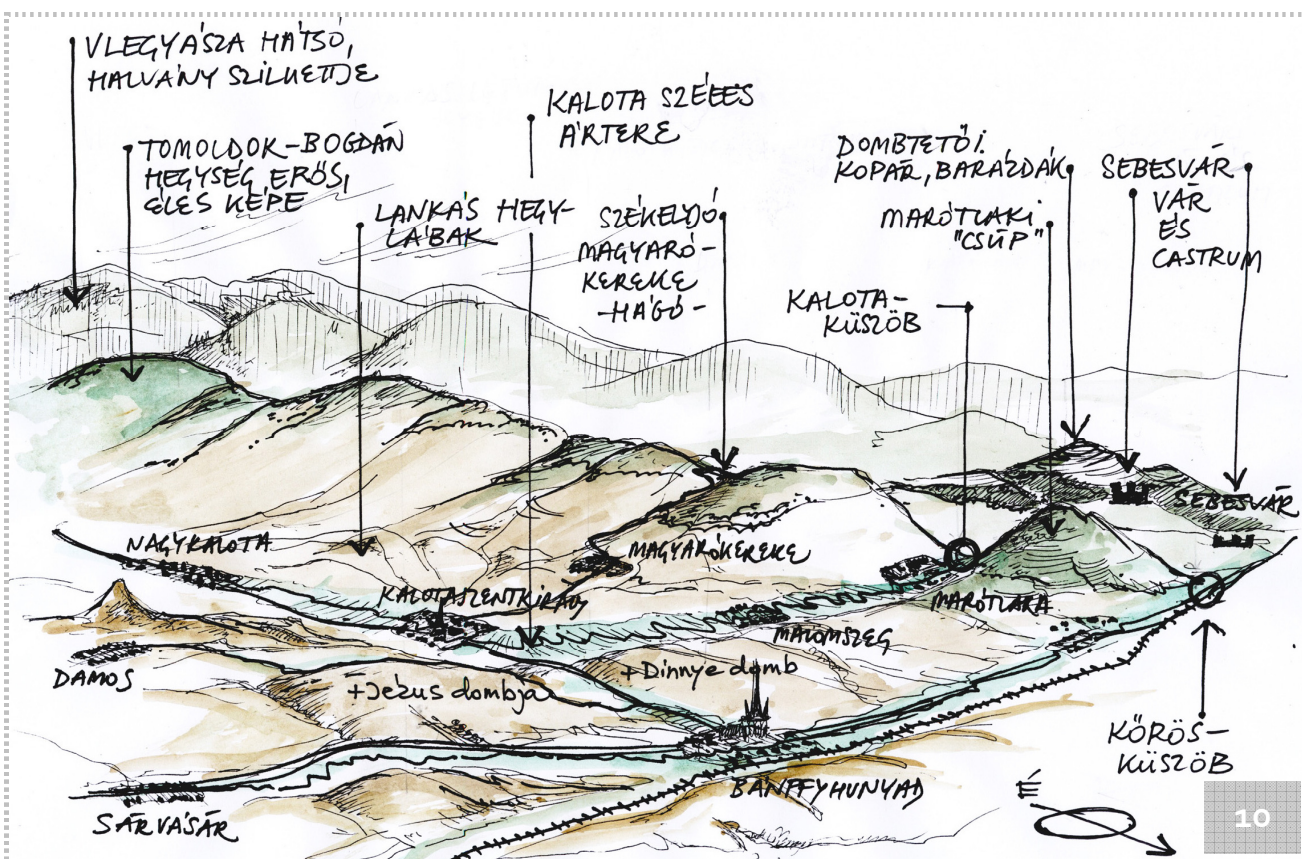
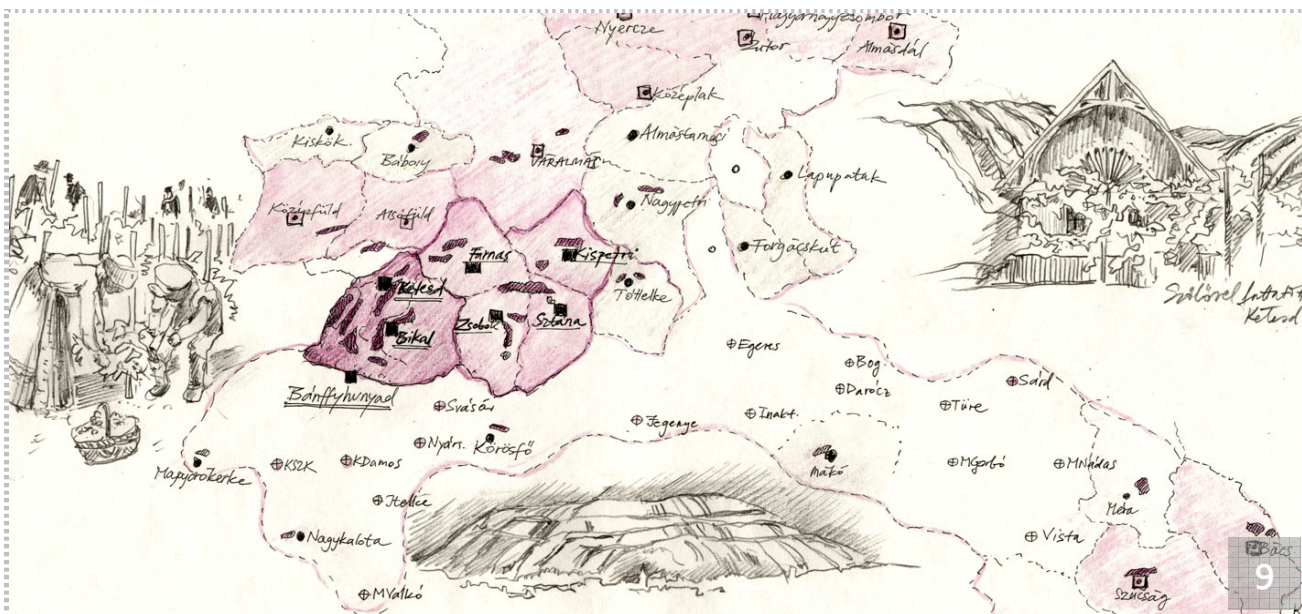
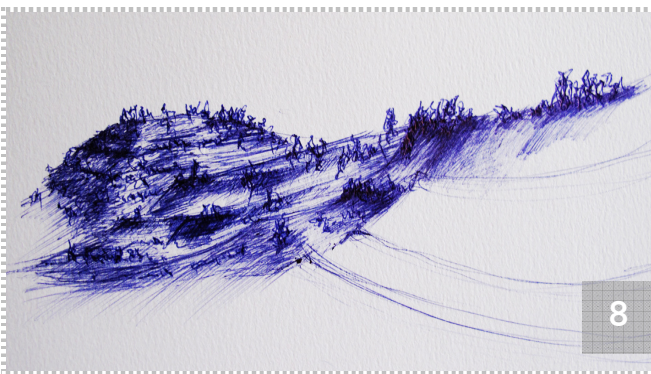
TÉZIS_3: Az agroteraszoltság nemcsak hagyományos tájhasználati jelentőséggel bír, hanem a különleges helyi felszínmorfológiával való egyedi illeszkedése révén a kalotaszegi tájkarakter legerősebb tájkarakter-mintázatát hozza létre, amely elkülöníti a szomszédos tájrészletektől, így téri kiterjedése alkalmas Kalotaszeg lehatárolására; morfológia sokszínűségével és az extenzívebb művelése miatt egyre természetesebbé váló képével különleges tájesztétikai tulajdonságokat hordoz.

A hullámzó teraszrendszerek csoportos-vonalas mintái domboldalakat borító lepel-foltokként jelentkeznek a tájban, szegélyhatásaikkal nagyon-változatos látványt hoznak létre. Szisztematikus vizsgálatuk sok részletet tárt fel azok tájtörténeti szerepéről (pl. a „terepbe vésett” tulajdonviszonyokat rögzítő szerepe). Mikro-morfológiai szempontból négy típusba sorolhatóak (lankás, egyenletesen művelhető, meredek és szakadásos), melyeket fényképekkel és a terepviszonyokhoz való igazodását séma-rajzokkal szemléltettem. A barázdák mintázatának legsűrűbb kiterjedése a 'Felszegei felföldön' és a Nádas-mentén igen szorosan korrelál a tájkarakter-zóna-határokkal. A havasalji területeken a meredek erdős domboldalak felett, a lapos magaslati tetőkön jelenik meg. Alszeg meredek szakadásosabb oldalain kisebb mértékben tűnnek fel. A tájesztétikai vizsgálatból levonható volt, hogy ez az emberi kéz által 'döbbenetes' idő és energiaráfordítással létrehozott, dinamikus terepplasztikai beavatkozás egyedi, '*máshol-meg-nem-ismételhető*', helyspecifikus táji elem, amely esztétikai értékét egyfelől a változatos és ritmikusan ismétlődő fényviszonyainak, másfelől pedig a természetes, '*nem-szándékosan-szépséget-létrehozni-vágyó*' műalkotás-hatású erejének köszönheti. Ezért nemcsak hagyományos tájtörténeti-művelése és alapvető tájkaraktert-meghatározó volta miatt, hanem esztétikai szépsége miatt is védelemre javasolt tájkarakter-jegy.

TÉZIS_4: A kalotaszegi tájkarakter-zónák lehatárolásához szükséges tájkarakter-jegyek között prioritási sorrend állítható fel. (1) Első, a dombsági térélmények miatt a felszínmorfológiai, domborzati-jellemzők definiálása, ami a vízgyűjtők völgyélményeit és a magaslatok sziluett-vonalaira illeszkedő határokat alakítja ki. (2) Második, a közepesen, ligetesen-szórványosan erdőszült táj lévén az erdőborítottság mélyebb, aránytani elemzése. (3) Harmadik, a tájat jellemző megkülönböztetett alaktani-mintázati rendelkező jegyek felismerése (*hullámzó agroteraszok, havasi zárt mozaikos legelők, négyzetes kiosztású szántóföldek, rászteres gyümölcsültetvények, hegy-völgy lefutású legyezőszerű szőlőültetvények*). (4) Végül, szükséges még a látványhatásaikkal a karaktert-befolyásoló pontszerű objektumok térhatásainak számba vétele.

TÉZIS_5: Egyes tájkarakter-mintázatok kis alapterületi kiterjedésük és a művelési ágak arányában betöltött igen csekély (területi vagy jövedelmi-) százalékuk ellenére, az adott tájkarakterben sokkal nagyobb vizuális jelentőséggel bírhatnak. Ennek oka lehet, az adott mintázat feltűnő alakja, különleges színe vagy a domboldalakon megjelenő nagyobb látványkitettsége.

Kis területi százaléka ellenére a hegy-völgy lefutású legyezőszerűen szétnyíló, fásszegéllyel elválasztott szőlőültetvények látványa Alszeg egyik legerősebb tájkarakter-jegye; de ilyen erős tájkarakter-hatású a kisebb tagokban megjelenő geometrikus rászteres gyümölcsültetvények szövete; a sötét, hosszanti sáv-szerű fenyő-telepítések kiszögellő oldalon lévő alakja, és a pettyezett-ligetes fás-legelők játékossága. Ez ráirányítja a figyelmet arra, hogy a tájhasználati statisztikák „kis-százalékú” művelési ágait is mélyrehatóan kell vizsgálni, illetve a helyszínelés során a térképen nem feltétlenül jelzett különleges alakzatokkal-bíró jellemzőket is fel kell ismerni.

TÉZIS_6: A tájkarakter-jegyekre rávilágító tájértékelési módszer bebizonyította, hogy a tájkarakter-elemzést nem lehet csupán domborzati alaptérképek és statisztikai területhasználati megoszlások alapján elvégezni, mert a tájban megélt térélmények, összelátások, felszínmorfológiai jellegzetességek felismerése a tájkarakter fontosabb részét képezik, mint az objektív területhasználat. Különös igaz ez a magas-fekvésű dombvidékek esetében, ahol a tagolt terepfelszínen erős klimatikus különbségeket tud létrehozni (*fagyzugosság, szélvédettség, kiettség*). Ezáltal szomszédos falvak is nagyon diverz értékeket mutathatnak (pl. szőlő- és gyümölcsös-művelési ágban), noha azok tájszerkezetileg összetartoznak.

A táji határokhoz rosszul igazodó kataszteri határbesorolások alap-adatsorai félrevezetőek és arány-eltolódásokat okoznak (pl. a havasba hosszan felnyúló települések, amelyek %-os aránya nem a falu konkrét határát jellemzi). Míg az erdők, gyümölcsösök és szőlők adatsorai erős tájképi dominanciát feltételezhetnek, addig a valóságban sokszor „üres” szántó/ rét/ legelő %-os megoszlása, tájértékelése és a valós látványban való vizuális karakteressége nem mutat erős kapcsolatot. Ebből következik, hogy a tájkarakter-elemzést célszerű terepen kezdeni, majd utána egészíteni ki háttérkutatásokkal. Mindezek ellenére a tudatosan mérlegelt, összerendezett adatsorokból a helyi specifikusságokat figyelembe vevő tájértékelési módszer már képes lehet a helyi karakterességet alátámasztani. Kutatásom igazolta, hogy azok a tájkarakter-zónák, ahol a mezőgazdasági adatokra alapozott statisztikai tájértékelés koherens képet ad (egységes erősséget vagy gyengeséget), ott feltételezhető, hogy a települések közigazgatási határai a táji adottságokhoz jól illeszkednek, valamint hogy hasonló tájhasználatuk a tájképben is dominálva egy egyöntetűbb tájkaraktert hoztak létre.

73	Nmv	Bogártelke	6	16	15	16	9	6	11,8
79	Nmv	Magyarvista	9	9	14	19	13	6	12,0
82	Nmv	Nádasdaróc	8	15	14	16	11	6	12,0
76	Nmv	Jegenye	7	16	13	13	18	6	12,1
81	Nmv	Méra	21	5	13	15	14	6	12,2
74	Nmv	Egeres	8	13	16	14	17	6	12,4
83	Nmv	Szucság	7	13	13	13	21	9	12,5
77	Nmv	Magyargorbó	12	13	14	16	17	6	13,0
78	Nmv	Magyarnádas	8	18	14	17	14	6	13,1
75	Nmv	Inaktelke	12	18	12	17	18	6	13,8
80	Nmv	Mákófalva	12	14	15	16	19	7	13,8
84	Nmv	Türe	18	13	15	18	15	6	14,2
58	H	Szamosfő	4	0	5	4	6	6	4,1
53	H	Tarányos	3	3	7	4	6	6	4,9
57	H	Havasnagyfalu	2	1	9	4	8	6	5,1
52	H	Havasrogoz	13	0	5	4	6	6	5,4
54	H	Viság	18	2	6	6	6	6	7,1
56	H	Gyerőföldongó	5	12	13	5	7	6	8,2
55	H	Felsőszamos	20	8	9	4	6	6	8,5
65	Hv	Melegsamos	4	0	6	5	6	6	4,5
59	Hv	Havasrekettye	9	0	5	4	6	6	4,8
64	Hv	Hidegsamos	9	2	7	5	10	6	6,3
60	Hv	Kissebes	4	14	9	5	6	6	7,5
63	Hv	Székelyó	11	7	8	8	7	6	7,8
61	Hv	Nagysebes	15	8	10	5	6	6	8,2
62	Hv	Sebesvár	6	13	11	11	6	6	9,2

A Nádas-mente koherensen magas, a Havasi terület koherensen alacsony tájértékei a művelési ágakból levezetett „kalotaszegiessége” szempontjából

TÉZIS_7: Tájkarakter zóna (zóna) olyan konkrét helyszíni megnevezéssel bíró tájkarakter-területnek felel meg, ami sem további típus-, sem további területi alegységekre nem bontandó. A zóna alapvetően domborzati- térélmények alapján kerül kijelölésre homogén, hasonló megjelenésű tájrészletekkel, amelyek körbezárt, folytonos határvonallal rendelkeznek, egymással összeérnek, de nem fedik egymást. Ez az általában 7-15 falu területét lefedő zóna kijelölése összefüggésben áll a vidék néprajzi tagozódásával, így alkalmas a tájkarakter- és más (néprajzi, népművészeti, társadalmi) relációk összehasonlítására.

A táj térélmény-alapú-, és a tájkarakter-jegyek szerepének statisztikai tájértékelése is rávilágított arra, hogy az egységes vizuális látványokkal, rokon térélményekkel rendelkező, a tájkarakter-mintázatokban hasonló és tájhasználati tájértékelését tekintve is koherens táji egységek *„jellegzetesebb/ egyedibb” zónákat hoznak létre*, melyek összefüggést mutatnak ugyanazon területeken kialakult jelentőségteljes néprajzi/ népművészeti értékeivel, szoros társadalmi szerkezetével, regionális gazdasági hálózatával.

TÉZIS_8: A Kalotaszeget övező havasi, havasalji tájak vizsgálata során kiderült, hogy a tengerszint-feletti magasság emelkedésével a táj szinte minden paramétere megváltozik, azaz teljesen eltérő tájkaraktert hoz létre. A talajminőségre épülő művelési ágak aránya eltolódik a legelők, rétek felé; az erdőfoltok megnövekednek és tömörödnek, az agroteraszok alaktani elhelyezkedése is megváltozik: az oldalakról a platókra kerül; egyre inkább uralkodik a településrendszer mozaikos szórt-jellege; kinyílnak a távlati látványkapcsolatok, és még a hagyományos térségi kapcsolataik (vásárolás, vízi ipar) is egészen más orientáltságúak. Mindez szignifikáns különbségeket okoz a tájhasználati adatok megoszlásában, amit a tájértékeléssel még inkább ki lehet hangsúlyozni. Kalotaszeg körül, a Havasok felé ezáltal több szempontból is éles a tájkarakter-váltás.

TÉZIS_9: A tájkarakter-elemzés során a helyszínen történő, szubjektív benyomásokra és kvalitatív leírásokra alapozott tájlesztétikai vizsgálat kiemelt jelentőségű a táji individuumok felismerésében (*térrészek változatossága, felszínalaktani jellemzők, természetesség mértéke, gondozottság-ápoltság témaköre, koherencia, komplexitás, képiesség és szimbólumtartalom*). Az ehhez kapcsolódó különböző jellegű/célú szabadkézi rajzok és grafikák (*helyszíni vázlatrajzok, sémarajzok, morfológia rajzok, modellrajzok és szabadkézi elemző térképek*), miközben egy „személyes szűrő” szerepét töltik be, a vizuális hatások és jellegzetességek tekintetében sokkal jobban tudnak kiemelni, mérlegelni, ezért a komplex tájépítészeti megközelítés elengedhetetlen eszközei.

A tájkarakter-elemzésben általam használt szabadkézi grafikai típusok:

(1.) A helyszíni ASSZOCIATÍV SZABADKÉZI RAJZ nemcsak a látványt, de az abból származó személyes inspirációkat, szavakat, gondolatok is beépítheti (1, 3, 7, 8).

(2.) TÉRTÍPUS-RAJZOK: A geológiai-, domborzati jellemzők és a völgystruktúrák formai dinamikáját leegyszerűsítve mutató ábra felszín-mozgalmassági nyilakkal, erővonalakkal, legjellemzőbb sziluett hatásokkal (2).

(3.) SÉMARAJZOK: egy-egy tájkarakter-mintázat felszínmorfológiai jellegzetességekkel való összefüggését ábrázoló egyszerűsített rajz-sorozat, ami hasonló stílusban mutatja be annak megjelenési formáit (4, 5).

(4.) MIKROMORFOLÓGIA RAJZOK: egy-egy tájkarakter-elem alaktani jellegzetességeit bemutató rajzsorozat (6).

(5.) SZABADKÉZI TÉRKÉPEK: visszatérve korábbi térképészeti hagyományokhoz a grafikákkal illusztrált térképlapok adott tájkarakter hangulatait komplexitásában adják vissza, és lehetőséget adnak formai/ mintázati ritmusok érzékeny reflektálásához, miközben egy esetleges tájértékelés, súlyozás- eredményeit is jól tudják szemléltetni (9). Hátránya, hogy további összevonása más „térképészeti” rétegekkel nehezen kivitelezhető.

(6.) Három-dimenziós MODELLRAJZ (terepasztalrajz): az egyes tájkarakter-zónákat felülről, egy magaslati pontból bemutató három-dimenziós rajz, amely az adott

zóna felszínmorfológiáját, látványkapcsolatait, tájkarakter-jegyeit, fókuszpontjait és egyéb, történeti tájkarakter szempontjából fontos részleteit tartalmazza. Míg ez „egy látványt mutató fénykép” alapján is készülhetne, jelen esetben egy elképzelt magaslati pontból készül, így nem annyira a valós látványt reprezentálja, hanem a tájkarakter-zóna átfogó képét rekonstruálja, annak jegyeit akár nyomatékosítva, eltúlozva vagy kiemelve.

IV. KÖVETKEZTETÉSEK

„Az emberi érzékelés és felfogás révén válik el a földből a táj. Ez nem pusztán egy látvány érzékelését jelenti, hanem azt a teljes szellemi befogadási folyamatot, amely révén érzékszerveinkkel felfogjuk, megismerjük környezetünket, létközegünket és mindazon benyomásokat, emlékeket és asszociációkat, amelyek felidéződnek tudatunkban.” (Konkoly-Gyúró). A kalotaszegi táj sokéves helyszínelése, alapos helyismerete és kultúrtörténetének mély megismerése tette lehetővé e tájkarakter-elemzése munka elvégzését, ami rávilágított, hogy a tájak helyes individualitásának felismerése sok időt, és a helyszínnel való erős kötődéseket kíván. A Kalotaszegi Tájról kijelenthetjük, hogy tájilag is egyedi képződmény, ami szoros kötődést mutat népművészeti „hírességével”. Az általam végzett tájkarakter-elemzés egyes fázisai, módszertani lépései alkalmasak más tájak karakterességének vizsgálatához. Az egyszerre térélményekre-, tájesztétikai megfigyelésre, tájtörténeti aspektusokra és forráskutatásokra épülő elemzést és értékelési munkát nehéz „mederben tartani” és részleteit egymással stabilan összefűzni, ugyanakkor lehetőséget ad arra, hogy a tájat a „helyi különbségek komplexumaként” (Teleki) lássuk. Mivel minden tájrészlet különböző helyi sajátosságokból jön létre, így fontosnak tartom, hogy annak elemzésében a tájat jól ismerő helyi szakembereket, lakosokat és helytörténet iránt érdeklődőket is bevonják, hogy annak mélyebb egyedisége felszínre kerüljön. Az alapvető tájépítészeti szemléletből kell fakadjon a helyszínelés- terepbejárás öröme; a hellyel való mélyebb kapcsolatfelvételt segítik a tájesztétikai leírások újszerű módszerei valamint a bennünk rejlő grafikai képességek alkalmazása is.

A SZERZŐ TÉMAKÖRHÖZ KÖTHETŐ PUBLIKÁCIÓI:

- 1 Eplényi Anna: Kalotaszeg táj-lélek-rajza
In: Fekete Albert (szerk.): *Az Erdélyi táj kérdései*. Kolozsvár, 2005. pp. 20-28.
- 2 Eplényi Anna, Fekete Albert, Kabai Róbert:
Örökségvédelmen alapuló vidékfejlesztés a Sztánai Völgyben
In: *Regionalitás, közösségépítés, szórványgondozás, Nemzetközi összefogás a szórványkérdésben*, 2006. MTA – Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, pp.65-74.
- 3 Eplényi Anna – Szani Zsolt:
“Kalotaszegi gyümölcsösök” – Híd a település és a táj között
In: Fülek György (szerk.): *A táj változása a Kárpát-medencében: Település a tájban – V. Táj történeti Konferencia kiadványkötete*, Gödöllő. 2006. pp.51-56.
- 4 Eplényi Anna – Kardeván Lapis Gergely:
Tájköltészet: Kalotaszegi Elégia – Irodalmi kert Magyarvalkón
In: *4D – Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat*. 2008. (12.sz.) pp.2-14.
- 5 Eplényi Anna: Tájakapuk Kalotaszegen
In: *4D – Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat*. 2008. (12.sz.). pp. 34-43.
- 6 Anna Eplényi, Erwin Frohmann:
Methods for landscape architects to analysis open-space
In: *Book of Abstracts* (ed: N.,Müller, D. Knight, P. Werner), “Urban Biodiversity and Design” – 2007. Erfurt, 2008. p.67.
- 7 Eplényi Anna: The history of regional landscape linkages and gates in the region of Kalotaszeg, Transylvania
In: *Workshop on Landscape History – Proceedings*. (ed.: Balázs Pál és Konkoly-Gyúró Éva) Sopron, 2011. pp. 59-74.
- 8 Eplényi Anna: Historic landscape pattern and land-use in Kalotaszeg
In: *Workshop on Landscape History – Proceedings*. (ed.: Balázs Pál és Konkoly-Gyúró Éva) Sopron, 2011. pp. 45-58.
- 9 Eplényi Anna – Kardeván-Lapis: Gergely:
The beauty of lynchets – Traditional agricultural terraces in vernacular landscapes and contemporary landforms as representation of high aesthetical value
In: *ECLAS Conference: Ethics/Aesthetics Absztrakt kötet*. Sheffield, 2011. pp.165-166.
- 10 Eplényi Anna – Frohmann, Erwin:
Lynchets – Ackerterrassenlandschaften in Rumänien – Die landschaftsprägenden Ackerterrassen in Kalotaszeg, In: *Zoll+ Österreichische Schriftenreihe für Landschaft und Freiraum* (21), 2011. pp. 62-66.
- 11 Eplényi Anna – Oláh Brigitta:
Tájrajzolatok – Kétnyelvű illusztrált segédlet a tájépítészeti rajzoktatáshoz
BCE, Tájépítészeti Kar – Egyetemi jegyzet. Budapest, 2011.
- 12 Eplényi Anna: A kalotaszegi agroteraszoknak –mint a tájmintázat legjellemzőbb karakterelemének–, mikrodomborzati, tájesztétikai és tájtörténeti vizsgálata
In: Fülek György (szerk.): *A táj változása a Kárpát-medencében: Történelmi emlékek a tájban*, IX. Táj történeti Konferencia kiadványkötete, 2012. in-press
- 13 Eplényi Anna: Egyedi tájértékek és reliktum tájelemek változásainak retrogresszív tájanalízise – Kalotaszeg példáján
In: Fülek György (szerk.): *A táj változása a Kárpát-medencében: Történelmi emlékek a tájban*, IX. Táj történeti Konferencia kiadványkötete, 2012. in-press

